

Срђан Перишић*

Институт за азијске студије, Београд

ГЕОПОЛИТИКА НОВОГ ХЛАДНОГ РАТА У ЕВРОПИ – ОД НОВОГ ИДЕОЛОШКОГ СУЧЕЉАВАЊА ДО КРАХА РАЗОРУЖАЊА

Сажетак

Аутор у раду сагледава ново хладноратовско сучељавање у Европи између САД и Русије. После увода, где су истраживачка питања, у другом поглављу се даје осврт на геополитички карактер Хладног рата, посебно на његов почетак, како би се упоредило са савременом ситуацијом. Истиче се да узрок Хладног рата структурно лежи у западној геополитичкој теорији. У трећем поглављу сагледавају се концепције безбедности у Европи, након 30 година од завршетка Хладног рата, које нуде Русија и САД. Наводи се да су руске иницијативе о новој безбедности у Европи, као безбедности једнакој за све, блокиране од стране САД. У четвртном поглављу анализира се савремено идеолошко сучељавање Запада и Русије, после руског отклона од либералне идеологије. У питању је нова карактеристика сукоба Запада са Русијом, која суштински осветљава ново хладноратовско сучељавање. Пето поглавље разматра рушење Споразума о ракетама средњег и кратког домета 2019. године и последице по европску безбедност. У закључку су дати одговори на истраживачка питања.

Кључне речи: *Русија, САД, Хладни рат, геополитика, безбедност, идеологија, споразум, разоружање, трка у наоружању*

---

* srdjanp9@gmail.com

УВОД

Ликвидација Споразума о ракетама средњег и кратког домета у августу 2019. године, и то на тридесетогодишњицу од завршетка Хладног рата, додатно је пореметила лоше односе Русије и Сједињених Америчких Држава (САД) настале како због украјинског конфликта, тако и због независног развоја руског друштва и државе (мимо западног либералног схватања). Напуштањем тог споразума од стране САД створена је дилема – да ли је тиме почео нови Хладни рат (Хладни рат 2.0). Дилема је појачана јер у јавности, како европских земаља, тако и у српском јавном мњењу, то питање постоји још од увођења западних санкција Русији 2014. године, и украјинског конфликта. Дилему око новог хладноратовског сукоба појачава и чињеница да до сада у Србији о томе није било академских расправа (изузев о украјинском конфликту). Поготово није било расправа о томе као што је рушење Споразума о ракетама средњег и кратког домета који је био срж европске безбедности од краја Хладног рата 1989. године.

Ми полазимо од тога да се о безбедности у неком делу Европе не може говорити ако се не сагледа питање новог Хладног рата. Дакле, користимо се дедуктивним поступком. Установићемо општи појам новог Хладног рата у Европи, и извући ћемо закључке о конкретном случају безбедности у централној и источној Европи.

Према томе, у раду ћемо покушати дати одговор на питање – да ли се ради о новом Хладном рату у Европи? Користићемо се компаративном методом и упоредити структуру и чиниоце Хладног рата између САД и Совјетског Савеза (СССР) са садашњом ситуацијом у европским односима за коју се каже да је нови Хладни рат 2.0. Питамо се – да ли можемо уочити одређене сличности садашње ситуације са претходним Хладним ратом, поготово са његовим почетком?

Битан чинилац Хладног рата су биле идеолошке разлике између комунистичког Совјетског Савеза и либерал-капиталистичких САД. С тим у вези, да ли данас можемо уочити одређено идеолошко (идентитетско-културолошко)

удаљавање Русије и Запада, и ако можемо – да ли оно претходи овом новохладноратовском сучељавању? У Хладном рату су идеолошке разлике маскирале дубоке, структурне геополитичке узроке сучељавања атлантистичких САД и евроазијског СССР-а. Међутим, учачамо да је данашње идентитетско и културолошко сучељавање Русије и Запада, изражено после 2012. године, саставни део геополитичког сучељавања.

Сагледавање питања новог Хладног рата, и безбедности у централној и источној Европи, немогуће је без посматрања односа између западног разумевања безбедности и руске идеје безбедности у Европи. Обе безбедносне концепције су саставни део њихових геополитика.

Крај Хладног рата је био обележен разним споразумима о контроли наоружања. Један од најзначајнијих је и Споразум о уништењу ракета средњег и кратког домета из 1987. године. Међутим, управо су САД напустиле споразум 2019. године. С тим у вези, питамо се – који су узроци таквог понашања САД, односно, које су последице прво кршења, и на крају америчког напуштања тог споразума? Очито да су последице највише по европску безбедност, јер, ради Европе споразум је те 1987. и склопљен. Рушење тог споразума отворило је нову трку у наоружању.

ХЛАДНИ РАТ КАО ПРОИЗВОД ЗАПАДНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ

Опште је познато да је Хладни рат вођен између САД и Совјетског Савеза (СССР) од завршетка Другог светског рата па до пада Берлинског зида 1989. године. Иако су познати и узроци тог рата, у југословенском научном и јавном дискурсу, који је био оптерећен разним симетријама, за тај рат су подједнако оптуживани и САД и СССР.¹ Међутим, Хладни рат је почео америчким стратешким активностима против Совјетског Савеза, како војним тако и економским и политичким.

---

1 Југословенски научни и јавни дискурс је имао две доминантне лажне симетрије које су васпитавале генерације људи, а које су и дан данас присутне у српском јавном дискурсу. Прва симетрија је унутрашња која изједначава четнички покрет са усташама и НДХ. Спољна симетрија тврди да су Американци и Руси исти, тј. да се њихове државе идентично (штетно) понашају у међународним односима.

Наиме, за почетак Хладног рата узима се објављивање Труманове доктрине 1947. године, са претходним стратешким анализама Џорџа Кенана (*George Kennan*) из 1946. године. Међутим, нашој јавности је слабо позната чињеница да су САД имале планове нуклеарних удара по Совјетском Савезу већ крајем 1945. године, што је грозничаво подстакло СССР да добије своју атомску бомбу, како би се спасао од америчког нуклеарног удара. Практично, амерички планови о ударима по совјетској територији су повели тадашњу трку у наоружавању, и тиме означили почетак Хладног рата.

У књизи америчког историчара Мајкла Шерија (*Michael Sherry*), *Припрема за следећи рат: амерички планови за послератну одбрану 1941-45*, наводи се да је америчка војска инсистирала на концепту првог превентивног нуклеарног удара, без обзира што СССР није био непосредна претња Американцима. Шери наводи да су амерички војни и политички врх ипак СССР означили као непријатеља: „Совјетски Савез не представља непосредну претњу, признала је команда оружаних снага. Његова економија и људски ресурси су у рату исцрпљени. Сходно томе, СССР ће у наредном периоду своје напоре усредсредити на обнову... Међутим, совјетске могућности, без обзира што не постоје намере да угрожава САД, биле су довољан разлог да САД сматрају СССР потенцијалним непријатељем“ (Sherry 1977, 57). У прилог томе, стални руски представник у америчко – руским преговорима о разоружању од 1992 – 2002. године, Виктор Колтунов, наводи да је СССР веома брзо имао податке о америчким плановима нуклеарних удара по Совјетском Савезу, који су убрзали добијање совјетске атомске бомбе. Та сазнања Руси су касније користили као аргументе при преговорима о нуклеарном разоружавању. Колтунов наводи да је у директиви америчког Заједничког комитета за војно планирање од 14. децембра 1945. године било предвиђено атомско бомбардовање 20 градова и индустријских центара Совјетског Савеза. Планом се предвиђала израда, а касније и употреба 196 атомских бомби. План се звао Пинчер (*Pincher*) (видети Колтунов 2003). Амерички извори такође говоре о таквим плановима. Према тим изворима, већ од лета 1947. постојали су нови планови *Broiler*, *Frolic* и *Halfmoon* (Kunsmann, Lawson 2001, 22). Они су били увод у познати план

Дропшот (*Operation Dropshot*) из 1949. године, којим су били планирани производња и удар од 300 атомских бомби на сто совјетских градова (Ross 1996).

Теоријски и доктринарно Труманова доктрина се заснивала на америчким стратешким анализама у којима се Совјетски Савез представљао као агресивна држава коју је потребно „обуздавати“.² Такве анализе су се заснивале на налазима америчког дипломате Џорџа Кенана (*George Kennan*) 1946. и 1947. године. Наиме, у чувеном *Дугом телеграму* (који је у фебруару 1946. Из Москве послао Кенан, тадашњи амерички отправник послова) анализира се Совјетски Савез као агресивна држава која није способна за миран суживот са Западом, што је, по Кенану, последица укорењеног руског национализма (Kennan 2011). Иако у том тексту има занимљивих анализа унутрашњег стања совјетског режима где се примећује да не постоји емоционална веза између народа и саме комунистичке власти, Кенан погрешно закључује да је СССР спреман да врши агресију на Запад. То посебно истиче у свом другом тексту који је објављен као чланак у америчком часопису *Спољни послови* (*Foreign Affairs*) 1947. године. Ту наводи да Совјетски Савез треба у свим областима „обуздавати“, тј. не дозволити му ширење утицаја изван његовог простора (Kennan 1947, 575). Кенан је тада у својим анализама изнео суштину америчке хладноратовске геополитике, а то је – „обуздавање“ Совјетског Савеза.

Те анализе су, дакле, на погрешан начин представљале СССР, изгледа намерно занемарујући чињеницу да је Совјетски Савез, иако победник у Другом светском рату, био у великој мери разрушен са великим људским губицима, па тиме и онемогућен за било какву „агресивну експанзију“ према Западу. Шта више, у времену после Хладног рата изашла је на видело чињеница да Москва није имала никакве планове експанзије на Запад. Главни циљ Москве је био обрнут, заштита од неког новог агресора са запада, имајући у виду да се Русија кроз своју историју више пута суочавала са таквим разарајућим

---

2 Труманову доктрину је први пут изнео Хари Труман (*Harry Truman*) пред Конгрес 1947. године, када је изнесен план војне и економске помоћи Грчкој и Турској како оне не би потпале под совјетски утицај. Доктрина је касније проширивана и постала је основа америчког вођења Хладног рата (Transcript of Truman Doctrine. 1947; Merrill 2006, 27-37).

походима (нацистичка Немачка, Аустроугарска и Немачка царевина 1914, Кримски рат 1853, Наполеонова Француска, па све до средњег века и покушаја поробљавања Русије од стране римокатоличких монархија Пољске, Литваније, Немачке).

С тим у вези, СССР се у источној и централној Европи, коју је ослободио од нацистичке Немачке, чврсто држао не дозвољавајући било каква изненађења. Источна Немачка, Пољска, Чехословачка и Мађарска су биле земље које су кроз историју увек биле простори где се вршила концентрација освајачких армија према Русији и Совјетском Савезу. Због тога је СССР био стратешки заинтересован да централна и источна Европа никако не смеју да буду под контролом неког будућег агресора. У вези са тим, како би обезбедила ту стратешку потребу, а са друге стране избегла стварање нове поделе у Европи, совјетска влада је изашла са занимљивим иницијативама које су биле посве европске. Наиме, одмах по завршетку Другог светског рата совјетска влада је понудила осталим силама победницама варијанту по којој би Немачка остала јединствена држава и неутрална, без присуства армија земаља победница. Тиме би таква Немачка релаксирала европске односе, искључила би строгу подељеност до које је касније дошло. Велика Британија и САД су то категорично одбиле. О томе пише руска историчарка Наталија Нарочницка. Наиме, Велика Британија је чак тражила да се Немачка подели у најмање три државе, при чему би јужне немачке области ушле у јединствену државу са Аустријом и Мађарском (Нарочницка 2003, 272–273).

Према томе, САД су већ 1945. године, на самом крају Другог светског рата, имале готово разрађену доктрину онемогућавања или обуздавања Совјетског Савеза, која је постала суштина хладноратовске геополитике САД. Та доктрина је формулисана у академским круговима. Она се заснивала на геополитичким анализама Хелфорда Макиндера (*Halford Mackinder*), о неопходности обуздавања било које јаке копнене силе на простору Евроазије (Хартленда), и Николаса Спајкмена (*Nicholas Spykman*) о неопходности америчке контроле целог приобалног појаса евроазијског континента (Римленд) у који су улазили и југоисточна, источна и централна Европа (Макиндер 2009, 82, 114–115; Спукман

2007, 178–180; упоредити Степић 2016, 261–274). У пракси то је значило сузбијање утицаја СССР-а у Римленду. Током Хладног рата већина ратних сукоба, у којима се САД и СССР биле силе које подржавају неку од зарађених страна, или су били директни учесници, се одвијао у Римленду. Друго, то је значило да Запад неће дозволити да Немачка буде неутрална држава, и то без присуства окупационих трупа САД и Велике Британије. Амерички Универзитет националне одбране (*National Defence University*) је 1996. године прештампао рад Макиндера *Демократски идеали и реалност* с предговором америчког генерала и професора Ервина Рокија (*Ervin Rokke*). Он у предговору открива да су савезници, тј. САД и Велика Британија, још 1942. признали вредност Макиндерово рада, који су они искористили у конструисању пораза Немачке и признаје да је сав Хладни рат против Совјета био само фаза у вечитој борби поморских сила за владавину над Хартлендом (Rokke 1996, XV).

Према томе, рани планови о нуклеарним ударима по Совјетском Савезу, Труманова доктрина из 1947. и Кенанове анализе, као и формирање НАТО и постојање *гвоздене завесе* у Европи, само су последице већ усвојених геополитичких поставки британске и америчке школе геополитике. Хладни рат је био практични производ западне теоријске геополитике.

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА ОД ЗАВРШЕТКА ХЛАДНОГ РАТА – ГЕОПОЛИТИКА И КОНЦЕПЦИЈЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ЕВРОПИ

Победом у Хладном рату Америци се пружила прилика да у име Запада успостави униполарни поредак. САД су то и урадиле. Бившим супарницима, уместо пораженог социјализма, наметнута је либерална идеологија. До тада *гвозденом завесом* подељена Европа током 90-их година 20. века у целини је припала Америци. САД су постигле „апсолутну превласт како у тврдој тако и у меким облицима моћи“, односно успели су успоставити „дисиметрију у дизбалансу моћи у односу на своје геополитичке такмаце, а особито у војним, економским, медијским и технолошким пољима...“ (Деспотовић 2019,79).

Русија у том времену, а то је ера Бориса Јељцина, такође жели да буде део Запада и безбедносно и политички.³ Међутим, уместо да постане део глобализоване безбедности под НАТО контролом, у шта је елита око Бориса Јељцина наивно веровала, Русија је доживела сасвим супротан ток развоја. Ера Јељцина је довела Русију у потпуни демографски, економски, безбедносни и морални слом. Слом је био гори од катастрофе у времену Првог светског рата, или од катастрофе на почетку Другог светског рата 1941 (Перишић 2015б, 75–80).

Безбедносна концепција САД у Европи, а поготово у централној и источној, без обзира на пораз СССР-а у Хладном рату, настављена је истим чиниоцима и полугама као и за време хладноратовског сучељавања. Основни елемент (чинилац) безбедносне концепције САД у Европи је НАТО. После 2000. године Вашингтон додаје још један чинилац у својој безбедности. Наиме, Вашингтон почиње да редефинише стратешке споразуме о контроли наоружања који је постигао са Совјетским Савезом и касније са Русијом током 90-их година 20. века.

Ширење НАТО у Европи, а посебно намере према Украјини и Грузији, агресија на Југославију 1999, као и приближавања војне структуре ка руским границама (базе у Румунији и Бугарској) јасно говоре да САД нису одустале од геополитичких поставки Макиндера и Спајкмена о неопходности сужавања простора Хартленда на што мању територију. То је значило истискивање Русије из Европе, као државе која је носилац идеје Хартленда. С тим у вези, идеја НАТО, као практични израз америчке геополитике, треба да омогући Америци трансатлантски мостобран на евроазијском континенту (Бжежински 1999, 84). Агресија на Југославију је пример тога. На делу је била „геополитика деструкције“ као доминантно обележје америчког геополитичког понашања у међународним односима.⁴

3 Кремљ почетком деведесетих година 20. века дефинише свој спољнополитички пут и националну безбедност као саставни део атлантске безбедности. То је јасно изражено у документу *Основне поставке војне доктрине Русије* из 1993. године (видети Перишић 2015б, 14–144).

4 Геополитика деструкције би се могла одредити „као добро планиран идеолошко-политички концепт (кондензован у тријади појмова: глобализам, глобализација, нови светски поредак) потчињавања света интересима САД-а и атлантистичке геополитичке парадигме,

У таквој ситуацији Русији је била намењена улога регионалне државе, којој се искључује могућност њене самосталне геополитичке стратегије, па тиме и њене концепције безбедности у Европи. Међутим, Русија већ од 2000. године, а изражено после 2005. године, мења своју геополитичку оријентацију, као и концепције одбране и безбедности. Једном речју, не само да напушта Јељцинов однос према Западу, већ почиње гради своју нову геополитику, укључујући и концепт европске безбедности. С тим у вези, Москва је 2009. године покренула иницијативу о успостављању новог *Договора о европској безбедности*. Суштина овог предлога је да систем европске безбедности треба да буде једнак за све земље и да треба да уједини европски простор на основу једнаких правила за све.⁵ У пројекту се предлажу следећа начела:

- не обезбеђивати сопствену безбедност на рачун безбедности других;
- не допуштати акције у оквиру било којих војних савеза или коалиција које би слабиле општи безбедносни простор;
- не дозволити да развој било којих војних савеза угрози безбедност осталих учесника договора (Перишић 2015в, 68).

Договор о европској безбедности предвиђа да државе не могу да уступају своју територију или да користе територију других за припрему оружаних напада на другог. За разматрање питања безбедности, неслагања и спорове, предвиђају се механизми консултација, сазивања редовних и ванредних конференција (Президент Русије, 2009).

Одговор Запада је било ћутање ЕУ, или млако прихватање могућности дијалога од неких земаља Европе (Италија и

реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, религијско-конфесионалних и територијалних капацитета нација које су означене као мета њиховог разорног деловања“ (Деспотовић 2019, 78).

5 Пројекат Договора о европској безбедности презентован је на конференцији ОЕБС-а у Атени, крајем 2009. године. Документ има 14 тачака. Пројекат предвиђа да споразум потпишу све државе евроатлантског и евроазијског пространства од Ванкувера до Владивостока: Европска унија, ОЕБС, ОДКБ, НАТО и ЗНД. Документ би ступио на снагу кад га буде потписало 25 држава и организација. Пројекат видети на сајту председника Русије (Президент Русије, 2009).

Француска су начелно прихватиле могућност дијалога). Занимљиво да је званични Београд такође ћутао, иако је тадашњи председник Русије, Дмитриј Медведев (*Дмитрий Медведев*), изнео пројекат пред Народном скупштином Србије.

Сасвим је јасно да квалитетне безбедности у Европи нема, а посебно у централној и источној Европи, ако је Русија искључена из тог концепта. То је појачано чињеницом да су земље Европе економски и енергетски повезане са Русијом, а многе и културно и идентитетски.

Према томе, америчка геополитика је блокирала све руске иницијативе о безбедности у Европи. Вашингтон је наставио са својом традиционалном геополитиком Макиндера и Спајкмена. То је значило да у централној и источној Европи мора да постоји раскол према Русији, без обзира што је она европска земља. То је јасно исказао Доналд Рамсфелд (*Donald Rumsfeld*) који је изнео концепцију Нове Европе (*New Europe*). То је простор који обухвата земље централне и источне Европе које, иако су формално чланице ЕУ, у суштини своју политику регулишу у складу са интересима САД (Rumsfeld, 2003; 2011, 443 – 445).

Најјачи удар на руску идеју безбедности у Европи, као и на саму Русију, Вашингтон је извршио у Украјини 2013/2014. године. Русија се од тада нашла у необјављеном рату, економском, медијском, културном, итд. (Перишић 2015а, 106–121). Ово су само примери да се Хладни рат, окончан 1989. године, поново геополитички обнављао од стране САД.

ИДЕОЛОШКИ ОТКЛОН РУСИЈЕ ОД ЛИБЕРАЛИЗМА ЗАПАДА

Идеолошки сукоб између комунистичког и либерал-капиталистичког схватања развоја модерне епохе доживео је врхунац у периоду Хладног рата. Џорџ Кенан је у својим анализама покушавао да споји стварне геополитичке узроке обуздавања Совјетског Савеза са идеолошким. Међутим, у својој првој анализи, у *Дугом телеграму*, он поред комунистичке карактеристике руске власти као један од кључних фактора немогућности суживота СССР-а и Запада наводи и руски

национализам. То је занимљиво имајући у виду да је руски национализам данас поново означен као нешто што „ремети“ односе Русије и Запада. Ми у овом раду се не бавимо опште познатим идеолошким карактеристикама хладноратовског сукоба, али примећујемо да је у последњих седам година поново и јасно заоштрена идеолошка сфера сучељавања Русије и Запада. Но, сада је у питању другачије идеолошко сучељавање. У питању је идентитетски и културолошки отклон Русије од Запада. О чему се ради?

Знамо да је 20. век по питању модерности имао три кључне идеологије (либерализам, марксизам и фашизам) које су се међусобно бориле за победу. Свака од њих је имала свој пут модерности, своје верзије *краја историје* као завршетка процеса модернизације. Победа Запада у Хладном рату није само означила смену биполарног међународног поретка са униполарним. Она је означила и прелазак из модерне у постмодерну епоху, али на такав начин да се тај прелазак остварује само у либералном дискурсу (Перишић 2014, 91–106). Дакле, либерална идеологија је остала сама у политичком пољу. Русија је такође кренула да се развија по либералној идеолошкој матрици. Но, такав пут јој није донео свеопшти напредак, већ супротно, свеопшти пад и изумирање крајем 20. века. Због тога, доминантни део руске елите одлучује да Русију посматра као посебну цивилизацију, другачијег културног, идентитетског и геополитичког карактера у односу на Запад (Перишић 2015б).

С тим у вези, у Русији почиње једно *суверенистичко* разумевање сопствене позиције, како културе, тако и њеног политичког система.⁶ То почиње после 2005. године, а нарочито са поновним избором Владимира Путина за председника Русије 2012. године. Суверенистички приступ подразумева, у почетку делимичан, а од 2012. године изражен отклон од либералне политичке и идеолошке парадигме развоја. Суштину отклона објашњава Путин: „Пракса је показала да се нова национална идеја не рађа и не развија по тржишним

6 „Русија се увек развијала као држава цивилизација, учвршћена руским народом, руским језиком, руском културом, Руском православном црквом и другим традиционалним религијама. Управо из модела држава – цивилизација потичу посебности нашег државног устројства. Оно је увек настојало да са пажњом узима у обзир националну и верску специфичност ових или оних територија и да обезбеди разнообразност у јединству“ (Путин 2013).

правилима. Лакомислена изградња државе и друштва није успела, као ни механичко копирање страног искуства. Тако грубо узимање страног и покушаји да се Русија споља цивилизује није прихватила већина нашег народа, зато што је тежња за самосталношћу, за духовним, идеолошким и спољнополитичким суверенитетом – неодвојиви део нашег националног карактера. Исто, овај модел не функционише ни у многим другим земљама. Прошло је време када су готови модели начина живота били инсталирани у другим земљама просто као компјутерски програми“ (Путин 2013).

Отклон од западног либералног пута је условио и веома брз одговор западних држава. Од 2013. године у западним медијима почиње невиђена сатанизација власти у Русији, и саме Русије, са оптужбама за обнављање руског национализма и традиционализма. Сатанизација Русије је слична оној сатанизацији Совјетског Савеза после Другог светског рата. И у једном и у другом случају се Русија доживљава као опасност за човечанство и као непријатељ идеје Запада.

Наиме, Запад је непријатељски доживео руско одустајање од либерализма после доношења два закона у Русији 2013. године. Прво, то је **Закон о одговорности за вређање осећања верника**. Овим законом се кажњавају јавне акције усмерене на вређање религиозних осећања верника (Московская патриархия, 2013). Други је **Закон о заштити деце од пропаганде нетрадиционалних сексуалних односа**. Законом је забрањено ширење хомосексуалних схватања, односно, социјално изједначавање традиционалних и нетрадиционалних сексуалних односа (Федеральный закон, 2013). Овај закон довео је Русију на удар разних западних организација, међународних и транснационалних организација, и целокупног медијског система на Западу. Закон је осудила Венецијанска комисија Савета Европе (Huffington Post 2014). Комитет Уједињених нација за права детета тражио је од Москве да се закон поништи (Radio Free Europe 2014). Разне групе за људска права су тада почеле да воде пропаганду против Русије, попут Амнести Интернашнал (Amnesty International 2013), Хјуман Рајтс Воч (Human Rights Watch, 2014). Генерални секретар УН Бан Ки Мун (Ban Ki-moon) посредно је критиковао закон (Gibson, Walker 2014). Владимиру Путину је 2014. године упућено

писмо, које је потписало 27 нобеловаца, позивајући га да поништи закон, пошто „угрожава слободу“ не само руских него и свих ЛГБТ заједница у свету. У писму се наводи и то да са њиховим неслагањем са законом желе да охрабре руску државу „да подржи хуманитарна, политичка и демократска начела у 21. веку која је започео Михаил Горбачов“ (ЗакС, 2014).

Међутим, Русија није одустала од закона. Истраживања су показала да 88% грађана Русије подржава закон (Мухин 2013). Суштину ових закона изнео је Путин на Валдајском форуму 2013. године: „Ми гледамо како су многе евроатлантске земље пошле путем одрицања од свог корена, од хришћанских вредности. Одбацују се морална начела и сваки традиционални идентитет: национални, културни, религиозни, па чак и сексуални. Спроводи се политика која ставља у једну равну породицу и истополно партнерство, веру у Бога и веру у сатану“ (Путин 2013).

Према томе, јасна политика Русије да се развија другачије од Запада, и то на посебности своје културе и традиције, дочекана је непријатељски од стране носилаца либералне идеологије Запада. Русија је поново означена као непријатељ човечанства, као што је то била у времену Совјетског Савеза, дакле Хладног рата. Руско идеолошко сучељавање са Западом је веома битна чињеница у одговору на питање – да ли се Европа и свет налазе у новом хладноратовском сукобу.

КРАХ СПОРАЗУМЕВАЊА О НУКЛЕАРНОМ РАЗОРУЖАВАЊУ

Једна од основних карактеристика *Хладног рата*, била је трка у наоружавању, али се Хладни рат завршио одређеним споразумима о нуклеарној контроли. Један од кључних је и Споразум о уништењу ракета средњег и кратког домета (ИНФ). Он је потписан 1987. године у Вашингтону и представљао је „срце европске безбедносне архитектуре“. То је билатерални споразум између СССР-а и САД о нуклеарном разоружању у Европи, којим су ликвидиране све ракете (балистичке и крстареће) домета између 500 и 5500 километара, а које имају копнено базирање.

У току преговора, Совјетски Савез је тражио да се у споразум укључе и европске државе које су поседовале такво наоружање, Француска и В. Британија. Међутим, оне су то одбиле под изговором да Европу треба ослободити само ракета из не европских земаља. То одбијање је одговарало Американцима.

У почетку преговора, током 80-их година, Совјетски Савез се држао чврсто, јер је главну реч водио маршал Дмитриј Устинов, тадашњи министар одбране, који је имао велики углед у СССР-у. Он је био познат по томе што је током Другог светског рата руководио ратном индустријом, а после рата и целокупним војно-индустријским комплексом. Но, у току преговора Устинов умире и преговоре преузима Михаил Горбачов. Он је стајао на много мекшим позицијама (Гриневский, 2004).

Резултат преговора био је да је СССР уништио ракете средњег домета (Р-12, Р-14, РК-55), као и ракете малог домета за подршку копненим снагама на фронту (ОТР-22 „Темп-С“ и ОТР-23 „Ока“). Ракета „Ока“ је имала домет испод 500 километара, и није требало да буде предмет споразума, али, потпуно несхватљиво, Горбачов је и ту попустио. САД су уништиле балистичке ракете Першинг 2 и крстареће BGM-109G (Томахавк копненог стационирања). СССР је ликвидирао 1846 ракета на 117 објеката, САД — 846 ракета на 31 објекту (INF Treaty, 1987).

Међутим, у стварности, ракете Томахавк поморског базирања су остале у Британији и по Средоземљу и увек су постојали услови да се оне развију у ракете копненог базирања. То се и потврдило њиховим тестирањем у септембру 2019. године, само две недеље после америчког напуштања споразума ИНФ. Тиме је споразум био у старту на штету СССР-а, касније и Русије.

Русија је од 2000. године позивала Вашингтон да прекине и са праксом коришћења ракетних мета, односно са праксом симулирања ракета средњег и кратког домета током тестирања антибалистичких ракетних система, што је споразум такође забрањивао. Очито да су те симулације и развиле америчку крстарећу ракету тестирану у 2019. године. Према томе,

амерички ПВО вертикални лансирни систем МК-41, постављен у Румунији и Пољској, поред ракета пресретача СМ-3 може да лансира и тестиране крстареће ракете, што је било директно кршење ИНФ-а већ 2016. године када је систем постављен, па и 2010. године када је и најављено размештање против ракетног система у Европи.

ЗАКЉУЧАК

Основна карактеристика Хладног рата, а то је да његов узрок лежи у геополитичкој теорији атлантизма, остала је важећа категорија и после завршетка хладноратовског сукоба 1989. године. Пораз СССР-а у том сукобу, нестанак те државе, као и пораз идеологије социјализма и њен силазак са историјске сцене модерног доба, замаглили су стварне узроке Хладног рата. Ти узроци нису престали да постоје. Они су се поново показали видљивим већ крајем 20. века, током прве декаде 21. века, а поготово после 2012. године.

Тада САД дефинитивно одлучују да сруше кључни споразум о нуклеарној безбедности у Европи (ИНФ – Споразум о ракетама средњег и кратког домета). У исто време почиње да се јавља још једна карактеристика хладноратовског сучељавања – идеолошко сучељавање. Русија одустаје од либералне идеологије, и почиње да изграђује своје друштво и политику на супротним основама у односу на Запад. Русија свој идеолошки развој не намеће другим земљама. Међутим, то Западу не смета да крене у свеопшту сатанизацију Русије 2013. године. То траје и данас.

Безбедност у централној и источној Европи је талац геополитике атлантизма и односа САД и Запада према другачијој Русији. Све иницијативе Русије за изградњом безбедности у Европи која је *једнака за све* – за сада су стопирале САД.

Данас се потврђује да САД нису поништиле споразум ИНФ зато што га је Русија нарушила, већ зато што их је он ометао да пређу на завршну етапу развоја своје нове ракете, њеним првим лансирањем. Поново се потврђује и то да америчка противракетна одбрана у Европи није усмерена против Ирана, већ управо да се онемогући руски војни

потенцијал на њеној територији. Дакле, САД су покренуле нову трку у наоружању. То је још једна битна карактеристика хладноратовског сучељавања.

Питамо се – које су последице кршења, и на крају америчког напуштања споразума ИНФ 2019. године? Последице су по европску безбедност, јер, ради Европе споразум је те 1987. и склопљен. Прво, неће територија САД постати мета за руску нуклеарну одмазду него територије европских држава чланица НАТО, у којима се налазе ракетни системи САД. У томе је опасност америчког рушења споразума. Друго, америчка ликвидација споразума директан је притисак на европске државе, чланице НАТО, да крену у ново наоружавање по шеми Вашингтона, тј. на прихватање америчке ратне технике, а то јача амерички буџет, а не европске – што је такође карактеристика Хладног рата. Што се тиче Србије, сада се показује значај њене војне неутралности. Једноставно, Србија није мета. Показује се и значај отпора Републике Српске да БиХ постане чланица НАТО. Јер, у том случају, у БиХ би веома брзо било стационарирано америчко тактичко нуклеарно оружје.

Према томе, Европа се налази у центру новог хладноратовског сучељавања. Видимо да су кључне карактеристике Хладног рата у Европи присутне и у садашњој ситуацији између САД и Русије. Но, постоји једна карактеристика међународних односа која није постојала у ранијем Хладном рату. То је да се свет налази, већ од 2008. године, у израстању новог међународног поретка – мултиполарног. Поред САД и Русије, Кина је избила у многим сегментима моћи на прво место. САД се геостратешки конфротирају са Кином у Јужном кинеском мору, и настоје да обуздавају њену геополитичку стратегију *Један пут, један појас*, која је присутна и у источној и југоисточној Европи, *Иницијатива 17 +1* (Perišić 2019, 255–276). Друго, већ 12 година гледамо опадање моћи Запада. У претходном Хладном рату моћ Запада је расла, у свим сегментима. Данас то није случај. Због тога ће се ново хладноратовско сучељавање вероватно распетљавати на другачији начин.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Amnesty International. 2013. „Russia’s anti-gay ‘propaganda law’ assault on freedom of expression“. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/01/russia-anti-gay-propaganda-law-assault-on-freedom-expression/>
- Бжежински, Збигњев. 1999. *Велика шаховска табла*. Подгорица: ЦИД.
- Gibson Owen, Walker Shaun. 2014. „Ban Ki-moon condemns persecution of gay people in Russia“, *The Guardian*: 6. February 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/06/sochi-olympics-ban-ki-moon-lgbt-prejudice>
- Гринеvский, Олег. 2004. *Перелом – От Брежневa к Горбачеву*. Олма–Пресс.
- Деспотовић, Љубиша. 2019. „Злочиначка агресија атлантиста на СР Југославију као пример асиметричног рата“. *Политика националне безбедности* 16 (1): 75–87. doi:10.22182/pnb.1612019.5
- ЗакС. 2014. „27 нобелевских лауреатов просят Путина отменить закон о гей-пропаганде“. 14 января 2014. <https://www.zaks.ru/new/archive/view/120528>
- INF Treaty. 1987. „Treaty Between The USA And The USSR On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles.“ US Department of State. Последњи приступ 25. децембар 2019. <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>
- Kennan, George. 1947. „The sources of Soviet conduct“. *Foreign Affairs. An American Quarterly Review* Vol. 25, No 4: 566-582.
- Kennan, George. 2011. „Telegram, George Kennan to George Marshall. February 22, 1946“. *Harry S. Truman Administration File*. Elsey Papers, Retrieved. 27. June 2011.
- Kunsman David, Lawson Douglas. 2001. *A Primer on U.S. Strategic Nuclear Policy*, Prepared by Sandia National Laboratories Albuquerque, New Mexico and Livermore, California, Lockheed Martin Company, for the US Department of Energy under Contract.

- Колтунов, Виктор. 2003. „Стратегические ядерные силы США и России – состав, ядерные доктрины и программы развития“. *Режим нераспространения и сокращения оружия массового поражения и национальная безопасность*. Москва: Центр по изучению проблем разоружения, (МФТИ).
- Макиндер, Халфорд. 2009. *Демократски идеали и стварност: студија политике обнове*. Београд: Метафизика.
- Merrill, Dennis. 2006. „The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity“. *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 36 (1): 27-37. doi:10.1111/j.1741-5705.2006.00284.x
- Московская патриархия. Закон об уголовной ответственности за оскорбление религиозных чувств верующих. Комментарий Юридической службы Московской Патриархии, 12.7.2013. <http://www.patriarchia.ru/db/text/3093568.html>
- Мухин, Борис. 2013. „88% россиян – против гей-пропаганды“. Московский монитор 11 июня 2013. <https://mosmonitor.ru/news/society/gey-propaganda>
- Нарочница. Наталија. 2003. *Руси и Словени у свијету историјских промјена*. Београд: Богословски факултет.
- Перишић, Срђан. 2014. „Одлазак модерне епохе – између краја историје и страха од будућности“. *Политичка ревија* 41 (3): 91–106. doi:10.22182/pr.4132014.4
- Перишић, Срђан. 2015а. „Геополитичко одвајање Украјине од Русије“. У *Украјинско питање данас*, прир. Зоран Милошевић, 106–121. Шабац: Центар академске речи.
- Перишић, Срђан. 2015б. *Нова геополитика Русије*. Београд: Одбрана.
- Перишић, Срђан. 2015в. „Савремено геополитичко сучељавање Русије и Запада – да ли је на помолу (нови) раскол између Европе и Русије“. *Војно дело* LXVII (4): 54–74. doi:10.5937/vojdelo1504054P

- Perišić, Srđan. 2019. „The Geopolitics of China's Project One Belt, One Road“. In *Geopolitical and Security Challenges in Southeastern Europe*, eds. Dragan Stanar, Miša Stojadinović: 255 – 276. Belgrade: Center for Strategic Forecast.
- Президент России. 2009. „Проект Договора о европейской безопасности“. <http://kremlin.ru/events/president/news/6152>
- Путин, Владимир. 2013. Выступление на заседании клуба Валдай 19.3.2013. <https://rg.ru/2013/09/19/stenogramma-site.html>
- Radio Free Europe/Radio Liberty. 2014. „UN Panel Calls For Annulment Of Russian Gay Propaganda“, 05. February 2014. <https://www.rferl.org/a/un-panel-russia-gay-propaganda-law/25254169.html>
- Rokke, Ervin. 1996. „Foreword“. *Democratic Ideals and Reality. A Study in the Politics of Reconstruction by the Right Honourable sir Halford J. Mackinder*. NDU Press Defense Classic Edition With a New Introduction by Stephen Mladineo. Washington: National Defence University.
- Ross, Steven. 1996. *American War Plans, 1945-1950: Strategies for Defeating the Soviet Union*. Frank Cass.
- Rumsfeld, Donald. 2003. „Secretary Rumsfeld Briefs at the Foreign Press Center“. January 22, 2003.
- Rumsfeld, Donald. 2011. *Known and Unknown: A Memoir*. New York: Penguin Group.
- Степић, Миломир. 2016. *Геополитика: Идеје, теорије, концепције*. Београд: Институт за политичке студије.
- Spykman, Nicholas. 2007. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, Francis P. Sempa (Introduction). Paperback.
- Sherry, Michael. 1977. *Preparing for the Next War. American Plans for postwar defense, 1941-45*. Yale University Press.
- Transcript of Truman Doctrine. 1947. Transcript from the National Archives Online Portal. <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=81&page=transcript>

Федеральный закон. 2013. “О внесении изменений в статью 5 Федерального закона 'О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию’“. N 135-ФЗ. <https://rg.ru/2013/06/30/deti-site-dok.html>

Human Rights Watch. 2014. „Russia: Anti-LGBT Law a Tool for Discrimination: An Anniversary Assessment“. June 29, 2014. <https://www.hrw.org/news/2014/06/29/russia-anti-lgbt-law-tool-discrimination>

Huffington Post. 2014. „Who Speaks for Russia's Children“. 27. January 2014. <https://www.hrw.org/news/2014/01/27/who-speaks-russias-children>

Srđan Perišić**Institute for Asian Studies, Serbia***GEOPOLITICS OF THE NEW COLD WAR IN EUROPE
- FROM NEW IDEOLOGICAL CONFLICT TO THE END
OF DISARMAMENT****Resume**

The author examines the new Cold War confrontation in Europe between the USA and Russia. After the introduction, the second chapter gives an overview of the geopolitical character of the Cold War; especially its beginning, in order to compare it with the current situation. It is pointed out that the cause of the Cold War structurally lies in Western geopolitical theory. Chapter three looks at security concepts in Europe, 30 years after the end of the Cold War, offered by Russia and the US. It states that Russian initiatives on a new security in Europe, as a one-size-fits-all security, have been blocked by the US. Chapter four analyzes the contemporary ideological confrontation between the West and Russia, following Russia's departure from liberal ideology. At stake is a new feature of the West's conflict with Russia, which sheds some light on the new Cold War confrontation. Chapter Five focuses at the demolition of the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty and its implications for European security.

Keywords: *Russia, USA, Cold War, geopolitics, security, ideology, agreement, disarmament, arms race*

---

* srdjanp9@gmail.com

* Овај рад је примљен 18. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.